

BİLGİ VE DOĞRULUK

Fatih ÖZTÜRK*

ÖZET

Murat Ba, bilginin üçlü çözümlenmesinde bulunan doğruluk koşulunun çok kritik bir probleme yol açtığını savlar: Gerekçelendirme koşulunun sağlanması doğruluk koşulunun sağlanmasını gerektirmiyorsa, bu son koşulun sağlandığını belirlenmesi olanaklı mıdır? Ba'a göre, özne S'nin önerme ö'yu bildiğini iddia ettiği bir durumda, doğruluk koşulunun sağlandığını S'nin ö hakkındaki gerekçesinin haricinde belirlemenin bir yolu yoktur. Bu makalede, Ba'ın düşündüğünün aksine, ünlü üçlü çözümlenmenin böyle bir problemle karşı karşıya olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Doğruluk, gerekçelendirme, bilgi, üçlü çözümlenme, Ba.

(Knowledge and Truth)

ABSTRACT

Murat Ba argues that the tripartite definition of knowledge faces an important but neglected difficulty. For Ba, if justification does not entail truth, then how could we determine whether the truth condition is satisfied at all? In this paper I will try to show that Ba's argument is mistaken.

Keywords: truth, justification, knowledge, tripartite definition, Ba.

* Pamukkale Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2014 Güz, sayı: 18, s. 1-14
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

S öznesinin *ö* önermesini bilmesi, geleneksel bilgi tanımına göre, (1) S'nin *ö*'ye inanması, (2) inanç *ö*'nün gerekçelendirilmesi ve (3) *ö*'nün doğru olması demektir. Öyleyse, bu bilgi analizini reddetmek için ya inanç, gerekçelendirme ve doğruluk koşullarından herhangi birisinin bilgi için *gerekmeyişinin* ya da bu koşulların bilgi için birlikte *yeter* olmadıklarının gösterilmesi yeterlidir. Nitekim bilgiyi bir tür nedensel açıklama (*aitias logismos*) eklenmiş doğru sanı olarak ele alan ve böylece geleneksel tanıma öncülük ettiği düşünülen Platon, çok daha sonra Gettier'in de ortaya koyduğu gibi, tanımda yer alan üç koşulun bilgi için birlikte yeter olmadıkları gerekçesiyle, bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanca eşdeğer olmadığını düşünür. Öte taraftan, gerek gerekçelendirme gerekse inanç koşulunun gerekli olup olmadığını sorgulayan yaklaşımlar da vardır; ama doğruluk koşulunun bilgi için gerek olmadığı yönünde bir eleştiri neredeyse yoktur.¹ Fakat Murat Baç (2011: 2), ünlü üçlü çözümlemede yer alan (3)'ün, yani doğruluk koşulunun çok "kritik" bir probleme "yol açtığını" öne sürer. Baç'a göre, doğruluk koşulunun bilgi için hem *gerek* hem de özellikle gerekçelendirme koşulundan "*normatif olarak ayrı*" olduğu kabul edilirse, üstesinden gelinmesi oldukça zor şöyle bir güçlük ortaya çıkar.² (2)'de ifade edilen epistemik gerekçelendirme koşulunun sağlanması doğruluk koşulunun sağlanmasını gerektirmiyorsa, bu son koşulun sağlandığının "*bilinmesi*" olanaklı mıdır? S'nin *ö*'yü bildiğini iddia ettiği bir durumda, doğruluk koşulunun gerçekten sağlandığını, S'nin *ö* hakkındaki gerekçesinin haricinde, belirlemenin bir yolu yoktur.

Bu makalede, Baç'ın düşündüğünün aksine, geleneksel bilgi tanımının böyle bir problemle karşı karşıya olmadığı gösterilmeye çalışılacaktır. Baç'ın ünlü üçlü çözümlemeye karşı formüle ettiği problem hem genel olarak tanımların doğası hem de özellikle üçlü çözümleme ile ilgili bir dizi hatalı kavrayışın ürünüdür. Öncelikle, Baç'ın eleştirisini detaylandırmaya çalışalım.

Baç, bilginin tanımında doğrunun yer alması gerektiğini savunan görüşü "B-Gerçeklik" olarak adlandırır ve bu görüşünün çok ciddi bir epistemolojik soruna yol açtığını iddia eder. Bu sorun Baç'a (2011: 10) göre şudur:³

¹ Collin Radford (1966) inanç, Crispin Sartwell (1992) ise gerekçelendirme koşulunun bilgi için gerekli olmadığını çok etkili bir şekilde savunur. Fakat Finn Spicer (2008), doğruluk koşulunun bilgi için gerek olup olmadığını sorgular.

² Baç, tanımda geçen koşullardan herhangi birinin sağlanmış olmasının bir diğer koşulun da sağlanmış olduğu anlamına gelmediğini— yani farklı kavramsal işlevler üstlendiklerini— ifade etmek için "normatif olarak ayrı" deyimini kullanır. Oysa tanımdaki koşullar birbirlerinden, "normatif olarak" değil, mantıksal olarak bağımsızdır.

³ Robert Almeder (1974), "Truth and Evidence" başlıklı makalesinde, gerekçelendirme koşulunun sağlanmış olmasının, doğruluk koşulunun da sağlanması için yeterli olduğu iddiasını desteklemek için benzer bir problemi gündeme getirir.

Bilginin üçlü tanımındaki “öznel” koşullardan (1) ve (2)’nin gerçekleştiğinin bilinmesine dair büyük bir gizem olmadığı açıktır. Ancak (3) gibi nesnel veya ontolojik bir koşul için durum çok farklıdır. Bir “bilme iddiası” durumunda, (3) numaralı— doğrulukla ilgili olan— koşulun sağlanıp sağlanmadığını *bilmemiz* ya da *sınamamız* olanaklı mıdır?⁴

Doğruluk bilgi için hem bir *gerek* koşul hem de (2)’de ifade edilen epistemik gerekçelendirmeden “*normatif olarak ayrı*” ise, o zaman doğruluk koşulunun gerçekten sağlanıp sağlanmadığını (2)’nin kapsamında yapılanlardan bütünüyle bağımsız olarak “*bilmemiz* ya da *sınamamız* olanaklı” değildir. Baç’ın (2011: 11) terimleriyle,

[b]ir önermenin doğruluğunun anlaşılması, sınırlı bilişsel yetenekleri olan. [...] varlıklar için nihayetinde kanıt ve gerekçelendirme yoluyla yapılabilecek bir işlemdir. Fakat eğer B-Gerçekçilik görüşü doğruysa— yani, bilginin geleneksel tanımındaki “doğru” kavramının (2)’de belirtilen “gerekçe” kavramından *normatif olarak ayrı* olduğu fikrini benimseyeceksek— o zaman gerekçe boyutunda yapılan işlevlerin (3)’ün sağlandığı konusunda bizi aydınlatamayacağı açıktır.[...] Bununla birlikte, deneysel yolları kullanarak (3)’ün sağlandığını göstermeye yönelik her çaba ister istemez (2)’nin alanına girmek zorundadır. Sonuç olarak, eğer bilginin geleneksel tanımında (2) ve (3)’ün birbirinden bağımsız kavramsal işlevler üstlendikleri kabul edilirse, o zaman bilginin tanımında yer alan (3)’ün gerçekten gerçekleştiğinin *kanıtsal çabalar yoluyla*

Ama Almeder, doğruluk koşulunun *mantıksal olarak* gereksiz olduğunu düşünmez. (3)’ün bilgi için gerek olmadığını düşünen Baç ise, bu problemin hem ölçüt sorunu hem de BB-tezi ile bağlantısını kurmaya çalışır ve sorunu, bağımsız bir şekilde, Almeder’den çok daha etkili bir şekilde ortaya koyar.

⁴ Gerekçelendirme koşulunun da, tıpkı inanç koşulu gibi, içsel (internal) olduğunu kabul etsek bile, öznenin kendi ikinci düzey inançlarına ya da nedenlerine ilişkin epistemik erişiminin sorunsuz veya yanılmaz olduğunu söyleyebilir miyiz? Öznenin kendi zihinsel durumlarına ilişkin bilgisel erişiminin yanılmaz olduğu düşüncesi modern felsefenin kabullerinden biri olup, bu kabul Kartezyen yaklaşım ya da *doxastic* varsayım olarak da anılmaktadır. Fakat Hilary Kornblith’in (1988: 325-6) “How Internal Can You Get?” başlıklı çalışmasında da ortaya koyduğu gibi, öznenin kendi içsel durumları da, tıpkı doğruluk gibi, epistemolojik olarak dışsaldır. Günümüz epistemolojisinde bazı içselcilerin de içinde olduğu birçok düşünür *doxastic* varsayımı reddeder. Öyleyse, (1) ve (2) numaralı koşulların da gerçekten sağlandıklarını “*bilmemiz* ya da *sınamamız*” olanaklı mıdır? “Bilmek” veya “saptamak” gibi bir epistemik terim döngüsellik engeline takılmadan bilginin tanımına inşa edilebilir mi?

gösterilmesinin olanaksız görüldüğü de bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Baç (2011: 11-12), bu sorunu şöyle bir örnek üzerinden netleştirmeye çalışır:

Z₁ öznesinin **p**: “Hakan’ı öldüren kişi Emre’dir” önermesini bilip bilmediğini araştırdığımızı varsayalım. Eğer önermesel bilginin geleneksel tanımı özünde doğruysa, **Z₁**’in **p**’ye inanması ve inancının gerekçeli olması gerekir. Bu iki koşulun sağlandığını [...] varsayalım. Bu iki epistemik koşula ek olarak, *eğer gerçekten* Hakan’ı öldüren kişi Emre ise, **Z₁**’in **p**’yi bildiği iddia edilebilir... O yüzden, [...] doğruluk koşulunun da sağlanması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak, ne var ki, eğer **p**’nin **Z₁** için gerekçelendirilmiş olması **p**’nin doğru olduğunu garanti etmiyorsa— yani gerekçelendirme ve doğruluk birbirinden mantıksal olarak bağımsızsa— o zaman **Z₁**’in, **p**’nin gerçekten doğru olup olmadığını, **p** hakkındaki gerekçelendirmesinin dışında “bilmesinin” ya da “test etmesinin” bir yolu yoktur. Eş deyişle, **Z₁**’in **p**’ye inancının gerekçelendirilmiş olduğu belirlendikten sonra, tamamlanması gereken ek bir görev daha vardır: **p**’nin doğru olup olmadığı da ayrıca belirlenmelidir. Ancak, klasik tanıma göre, **Z₁**’in **p** hakkındaki inancının gerekçeli olması **p**’nin doğru olduğunu gerektirmez. Fakat bu durumda, **p**’nin doğru olup olmadığını (2)’nin alanına girmeden belirlemek olanaksızdır. O halde, **Z₁**’in **p**’yi bildiğini iddia etmemiz, doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığı bir şekilde saptanamayacağı için, hiç de kolay olmayacaktır.

Şimdi, doğruluk şartının gerçekten sağlanıp sağlanmadığının “sınamasının” ya da “testinin” nasıl yapılacağı, bilgi ve epistemik gerekçelendirmenin doğası hakkındaki herhangi bir epistemolojik teorinin

⁵ Fakat epistemik gerekçelendirme eldeki bir önermenin doğru olup olmadığının “anlaşılması”, “test edilmesi” ya da “sınanması” mıdır? Sungur ve Er (2010: 128), epistemik gerekçelendirmeyi şöyle karakterize eder: “Gayet iyi bilindiği gibi, haklılaştırım en genel anlamda bir önerme ya da inancın belli bir ölçüte göre sınanarak doğru olup olmadığının tespit edilmesidir.” Gerekçelendirmenin *ne* olduğu tartışmalıdır ama bu olmadığı gayet açıktır. Ancak tartışmamız açısından burada önemli olan nokta, Baç’ın da, sırf tanım ile ilgili söz konusu sorunu ortaya koyabilmek için, gerekçelendirmeyi benzer bir şekilde karakterize ediyor olmasıdır. Fakat epistemik gerekçelendirme ne “bir önermenin doğruluğunun anlaşılması” veya “tespit edilmesi” girişimidir ne de “deneyimsel yollara” başvurmak, *zorunlu olarak* gerekçelendirmenin “alanına” girmek demektir.

hesaplaşması gereken bir mesele midir? Baç'ın sorusu— yani, “doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığını *bilmemiz* ya da *sınamamız* olanaklı mıdır?” meselesi— klasik tanımın kendisi için bir sorun teşkil eder mi? Bu makalenin yanıtı şudur: Doğruluk koşulunun neden olduğu öne sürülen sorun, aslında bir *tanım* olarak üçlü çözümlemenin doğasıyla ilgili bir dizi hatalı kavrayışın ürünüdür. Tartışmamıza söz konusu soruna karşı verilebilecek olası bir tepkiye Baç'ın yanıtıyla başlayalım.⁶

Baç'a göre, “doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığı deneyimsel yollar kullanılarak test edilebilir” tepkisi problemin üstesinden gelmez; çünkü böyle bir yola başvurulması, gerekçelendirmenin alanına girmek olur ki, bu da, eldeki sorun açısından, tekrar başa dönmekten başka bir şey değildir. Şimdi, “bir önermenin doğruluğunun testi yaşam pratiklerimiz içinde deneyimsel olarak yapılabilir” fikri “dikkatlice irdelenirse”, ilk bakışta oldukça makul görünen bu yanıtın aslında problemliliği açıkça görülür. Yaşam pratiklerimiz içinde, yani gerçek durum ortaya çıktıktan sonra (“after the fact”), doğruluk koşulunun gerçekten sağlanıp sağlanmadığının belirlenemeyeceği iddiası doğru değildir. Hoffmann'ın da ortaya koyduğu gibi, gerekçelendirmenin alanına girmeden, doğruluk koşulunun gerçekten sağlanıp sağlanmadığının belirlenebileceği durumlar vardır. Hoffmann'ın tasarladığı karşı-örnek şöyle ifade edilebilir.

Kaldığı otelin lobisinde oturan Jones, bulunduğu katın zemininin ya da tabanının dayanıklı olup olmadığını merak eder. Jones, bu merakını gidermek için, etrafta dolaşan, zemin üzerinde yürüyen insanları gözlemeye başlar. Saatler geçer ve bırakın tabanın çökmesini, tek bir tıkırtı veya kırılma sesi bile duymaz. Hatta tabanın dayanıklılığında daha da emin olmak için, daha önce defalarca üzerinde yürüdüğü bu zemin üzerinde bu sefer de yürür ve herhangi bir çökme olayı gerçekleşmez. Şimdi, bütün ilgili ayrıntılarda benzer olan ama yalnızca yeri ve zamanı farklı olan başka bir durumu göz önüne alalım. Smith de, tıpkı Jones gibi, kaldığı bir otelin lobisinde otururken benzer bir durumu, yani tabanın sağlam olup olmadığını düşünmeye başlar. Lobiye gelip giden insanları epey bir zaman gözler ve tabanın sağlam olmadığına dair belli bir delil elde edemez. Kendisi de defalarca lobiye gidip geldiği için, tabanın sağlam olduğuna, tıpkı Jones gibi, gerekçeli bir şekilde inanır. Fakat lobide oturmaktan artık sıkılan Smith, odasına çıkmak için yerinden kalkar ve “kaza geliyorum demez” sözüyle de örtüşür bir şekilde, adımını atar atmaz zemin çöker ve aşağıya düşer.⁷

⁶ Bu tepkiyi William E. Hoffmann (1975: 59-61) ortaya koyar.

⁷ Hoffmann, Almeder'in “gerekçelendirme doğruluğu gerektirir” iddiasını aslında iki karşı-örnek temelinde reddeder. Hoffmann, tamamen aynı delilere sahip olmalarına rağmen, Jones'un “lobinin tabanı sağlamdır” önermesini bildiğini ama Smith'in ise bu önermeyi bilmediğini düşünür; çünkü söz konusu bu önerme, Smith örneğinde yanlıştır. Dolayısıyla, bu örnekler, Hoffmann'a göre, “gerekçelendirme doğruluğu

Hoffmann'ın da açıkça belirttiği gibi, Smith'in durumunda, doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığı Smith'in gerekçelerine başvurmadan belirlenebilir. Gerçek durum ortaya çıktıktan sonra, üstelik Smith'in kendisi, delillerinden bağımsız bir şekilde, doğruluk koşulunun sağlanmadığını görmüştür. Dolayısıyla, eldeki bir *ö* inancının doğru olup olmadığını "deneyimsel yollara" başvurmak suretiyle "test etmek" için, epistemik gerekçelendirmenin "alanına" girmek gerekli değildir. Fakat bu noktada şöyle bir soru sorulabilir: "Bir önermenin bilinmesi için epistemik gerekçelendirmenin alanına girmek gerekirken, o önermenin doğru olduğunu saptamak (bilmek?) için bu nasıl gerekmez?" Doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığını saptamak için öznenin gerekçelendirmesine başvurmak *gerekli* değildir, çünkü gerekçelendirme eldeki bir önermenin doğruluğunun "saptanması" veya "tespit edilmesi" girişimi olmadığı gibi, üçlü çözümlenme açısından da böyle bir işlevi zaten yoktur. Epistemik gerekçelendirmenin doğasına daha yakından bakılırsa, bir önermenin gerekçelendirilmesi ile o önermenin doğru olup olmadığının ayrıca saptanmasının— yani bilindiğinin bilinmesinin— ya da araştırılmasının aynı şey olmadığı açıkça görülür. Eldeki bir önermenin doğru olup olmadığının nasıl saptanacağı ya da hangi araştırma yöntem ve tekniklerinin kullanılması gerektiği, gerekçelendirmenin *doğası* hakkındaki epistemolojik bir teorinin ele alacağı bir mesele değildir. Bunun daha yakından görülmesi için herhangi bir epistemolojik teorinin epistemik gerekçelendirmeyi nasıl karakterize ettiğine bakmak önemlidir.

6

Örneğin içselci yaklaşım da epistemik gerekçelendirmeyi bilginin olmazsa olmaz koşulu olarak ele alır ve gerekçelendirmeyi şöyle karakterize eder. Öznenin inandığı bir önermenin gerekçelendirilmiş olduğunu söyleyebilmemiz için özne, inancının doğru olduğuna ilişkin *içsel* anlamda farkında olduğu veya olabileceği bir *iyi nedene* sahip olmalıdır. Kabaca bir *nedenin* içsel anlamda farkında olmak ya o nedenin öznenin "perspektifinde" olmasını ya da öznenin söz konusu bu nedene bilişsel "erişiminin" bulunmasını gerektirir. Gerekçelendirme üzerindeki bu *erişim* sınırlaması, gerekçelendiren unsurların özne tarafından "haklılandırılmış" veya "biliniyor" olması gerektiğini ifade eder. Dahası gerekçelendirmenin varlığı, öznenin, bir *iyi nedene* sahip olmasının yanında, bu nedeninin inancının doğruluğuna işaret ettiğini *görmesine*, yani *nedeni* ile inancı arasındaki mantıksal veya nedensel bağlantıyı fark etmesine de bağlıdır. Örneğin, *ö* gibi bir önermenin belli bir *modus tollens* çıkarımı temelinde gerekçelendirilmiş inanç statüsü kazanabilmesi için, bu *modus tollens* çıkarımının öncüllerinin her birinin gerekçelendirilmiş inanç konumunda olmasının yanında, eldeki çıkarımın geçerli olduğuna da belli bir bilişsel erişim olmalıdır. Benzer şekilde, *ö* gibi bir inancın duyu deneyimleri temelinde gerekçelendirilmesi,

gerektirir" düşüncesinin de hatalı olduğunu açıkça gösterir. Ancak bu iki örnek burada tek bir örnek olarak ele alınmıştır.

gerek söz konusu deneyimlerin *doğrudan* farkında olunmasını, gerekse bu duyu deneyimlerinin *ö*'ye neden olduğu gerçeğine *a priori* bir erişimi gerektirir. Şimdi, eldeki bu gerekçelendirme teorisi bir inancın, genel olarak, rasyonel veya gerekçelendirilmiş olmasının ne anlama geldiğini, gerekçelendirilmiş inancın kaynağının ne olduğunu ifade eder ama o inancın doğruluğunun test edilmesi veya saptanması konusunda şu veya bu tespitle bulunmaz. O önermenin doğru olup olmadığının tespiti, bir delil teorisinden çok, belli bir araştırma yöntem veya tekniği kapsamında yürütülen çalışmalara bağlıdır ki, öznelerin gerekçelendirilmiş inançlara sahip olması için bu tür bir çalışma içinde olmaları beklenemez. Her ne kadar yukarıda ifade edilen içselci görüş BB-tezinin (*KK principle*) önünü açıyor olsa da, bu yaklaşım bile “doğrunun saptanması” şeklindeki çok güçlü bir şartı gerekçelendirmenin bir unsuru olarak açıkça öne sürmez. Çünkü eğer bir inancın doğru olup olmadığının saptanması meselesi ile o inancın gerekçelendirilmiş olup olmadığı sorunu birbirinden ayırt edilmese, çoğumuzun, bırakın bilgiden mahrum olmayı, sadece inançları olur. Aristoteles’in Dünya’nın evrenin merkezinde olduğuna dair inancının gerekçelendirilmiş olması başka, bu inancının doğru olup olmadığının ayrıca saptanması başkadır. Eğer bu ikisi aynı şey olmuş olsaydı ya da söz konusu inancın doğru olup olmadığının saptanması da epistemik gerekçelendirmenin kapsamında olmuş olsaydı, o zaman Aristoteles’in inancının gerekçelendirilmiş olduğunu söyleyemezdik. Fakat Aristoteles’in inancının yanlış olduğunu saptamış olmamıza rağmen, o yine de gerekçelendirilmiş bir inançtır.

Benzer şekilde, Smith örneğinde de olduğu gibi, *ö*'nün— yani “lobinin tabanı sağlamdır” iddiasının— gerekçelendirilmiş bir inanç statüsü elde etmesinin, *ö*'nün gerçekten doğru olup olmadığının saptanması veya tespit edilmesiyle bir ilgisi yoktur. Çünkü *ö*'nün gerçekten doğru olup olmadığını saptama meselesi temelde epistemik gerekçelendirmenin kapsamında işlenebilecek bir konu değildir.⁸ Nitekim Smith örneğinde, doğruluk koşulunun sağlanmadığı, gerekçelendirme koşulundan bütünüyle bağımsız bir şekilde, olgusal durum ortaya çıktıktan sonra bizzat Smith tarafından saptanmıştır. Smith, *ö*'nün doğru olduğuna gerekçeli bir şekilde inanıyor olmasına rağmen, *ö*'nün doğru olmadığını duyu deneyimleri temelinde, yani kendi yaşam pratiği içinde deneysel olarak görmüştür.

⁸ Kaldı ki üçlü çözümleme, sadece bir tanım olması itibarıyla, ne *neyin* epistemik gerekçelendirmenin kapsamında olduğu ne de epistemik gerekçelendirmenin doğası hakkında süstantif bir saptama yapar. Çünkü üçlü çözümleme, bilginin doğası ile ilgili sadece tanımsal (definitional) meseleyi konu edinir ve tanımda yer verdiği gerek koşullarla ilgili süstantif meseleler üzerine herhangi bir varsayımda bulunmaz. Hatta kimi düşünür, tanımların yalnızca gerek koşulları listelediğini ama bu koşulların birbirleriyle nasıl bağlantılı olduklarını bile belirtmediklerini iddia eder. Bkz. D. J. O'Connor and Brian Carr (1982: 81-82) ve Peter Unger (1986: 125-127).

Zaten Smith'in "lobinin tabanı sağlamdır" önermesini bilmemesinin nedeni, epistemik gerekçelendirme koşulunun değil, doğruluk koşulunun sağlanmamasıdır. Söz konusu bu önermenin doğru olduğunu ayrıca saptamak, gerekçelendirmenin bir gerektirmesi olmadığı için, Smith'in o önermeye olan inancı gerekçelendirilmiştir. Dolayısıyla Smith'in inancının doğruluk değerini saptamak için epistemik gerekçelendirmenin alanına girmek gerekli değildir. Peki, ama Jones'un örneğinde de olduğu gibi, bu tür saptamaların olanaksız olduğu durumlar için ne söyleyebiliriz?

Yine Hoffmann'ın da dile getirdiği üzere, üçlü çözümlenmeye karşı bu noktada yükseltelen eleştiri söz konusu durumlar için de bir sorun teşkil etmez. Geleneksel tanımın doğasıyla ilgili hatalı kavrayışın örtüsü kaldırılırsa, Baç'ın öne sürdüğü sorun kendiliğinden ortadan kaybolur. Geleneksel tanıma göre Z_1 'in p 'yi— "Hakan'ı öldüren kişi Emre'dir" iddiasını— bilmesi için, inanç ve gerekçelendirme şartlarının sağlanmasına ek olarak, p 'nin doğru olması yani doğruluk koşulunun da sağlanması gerekir. Bunu Baç (2011: 12) da, haklı olarak, kabul eder:

Bu iki epistemik koşula ek olarak, *eğer gerçekten Hakan'ı öldüren kişi Emre ise, Z_1 'in p 'yi bildiği iddia edilebilir. Eğer bu son koşul sağlanmazsa, inanç ve gerekçe boyutlarında gösterilen başarı bilginin oluşması için yetersiz kalacaktır. O yüzden, [...] doğruluk koşulunun da sağlanması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.*

Ancak tam da bu noktada şu sorunun sorulması önemlidir: Geleneksel tanıma göre Z_1 'in p 'yi bildiğini iddia edebilmek için, doğruluk koşulunun sağlanması mı yoksa doğruluk koşulunun sağlandığının saptanması mı gerekir? Fakat Baç (2011: 10), bu soruya, yukarıdaki söylemiyle örtüşmeyen ve dolayısıyla geleneksel tanıma açıkça hatalı sunan şöyle bir cevap verir:

Genel terimlerle ifade edersek, eğer herhangi bir L olgusunun gerçekleşmesinin n sayıda gerekli koşulu varsa, bu koşulların tümünün sağlanmasının şart olduğu açıktır. Eğer bu koşullardan $n-1$ tanesinin gerçekleştiğini rahatça söyleyebiliyor ancak kalan bir koşulun gerçekleşip gerçekleşmediğini saptayamıyorsak, L 'nin oluştuğunu iddia etmemiz kolay olmaz.⁹

⁹ Aslında "saptayamıyorsak" değil saptanmalı fikri öne sürülürse, işte o zaman L 'nin ya da bilginin "oluşturduğunu iddia etmemiz kolay olmaz." Çünkü L 'nin ya da bilginin gerek koşullarından herhangi birisinin sağlanıp sağlanmadığını saptama girişimi,

Neden? L'nin gerçekleşmesi için n sayıdaki koşulların "tümünün sağlanması şart" ise, bu koşullardan herhangi birisinin sağlanıp sağlanmadığının ayrıca saptanmasının L olgusunun gerçekleşmesi açısından ne işlevi vardır? L'nin gerçekleşmesi için L'nin gerek koşullarından herhangi birisinin sağlanıp sağlanmadığının saptanması gerekir mi? Z₁'in p'yi bilmesi için inanç, gerekçelendirme ve doğruluk koşullarının sağlanması şartsa, bunlardan örneğin doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığının saptanamaması p'nin epistemik statüsünü etkiler mi? Doğruluk koşulunun sağlandığının belirlenemediği bir durumda, "Z₁ öznesi p'yi bilmiyor" mu diyeceğiz?

Kuşkusuz ki hayır; çünkü doğruluk koşulunun sağlanması için doğruluk koşulunun sağlandığının saptanması gerekmez, ama inanç p'nin epistemik statüsü, yani bilgi olup olmadığı, doğruluk koşulunun sağlanmasına da bağlıdır. Ayrıca, doğruluk koşulunun sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi p'nin epistemik statüsüne ek bir katkı sağlamaz. Şöyle ki, doğruluk koşulunun sağlandığı belirlenmiş olsaydı da, tıpkı belirlenmediği durumdaki gibi, Jones "lobinin tabanı sağlamdır" önermesini yine biliyor olacaktı, çünkü Jones'un bu gerekçelendirilmiş inancı aynı zamanda doğrudur da. Öte yandan, doğruluk koşulunun sağlandığı saptanmamış olsaydı da, tıpkı saptandığı durumdaki gibi, Smith "lobinin tabanı sağlamdır" önermesini yine bilmiyor olacaktı. Çünkü bu önerme yanlıştır. Demek ki doğruluk koşulunun sağlandığının belirlenip belirlenmemesinin, "lobinin tabanı sağlamdır" inancının epistemik statüsü üzerinde hiçbir tesiri yoktur. Bundan dolayı, yine Hoffmann'ın da belirttiği gibi, geleneksel tanıma göre Z₁'in p'yi bilmesi, doğruluk koşulunun sağlandığının saptanmasını değil, sadece doğruluk koşulunun sağlanmış olmasını gerekli kılar.¹⁰ Çünkü Z₁'in p'yi bilmesi, geleneksel bilgi tanımı için, "Z₁'in p'yi bildiğini bilmesini" de gerektirmez. Z₁, p'yi bildiğini bilmeksizin p'yi bilebilir. Öyleyse, ünlü üçlü çözümleme "doğruluk koşulunun sağlandığını *bilmemiz* ya da *sınamamız* olanaklı mıdır?" sorusuyla hiçbir şekilde yüzleşmez.

Fakat Baç'ın sorusuna verilen bu yanıtı karşı şöyle itiraz edilebilir. Hoffmann'ın yapmış olduğu bir ayrıma aynen başvuran bu yanıt, bir önermenin doğru olması ile o önermenin doğru olduğunun ayrıca

muhtemel bir *regress* (sonsuz gerileme) sorununu tetikleyeceği gibi, sayısız şüpheli atağın da önünü açar.

¹⁰ Ayrıca Üçlü çözümleme, bir tanım olarak, "doğru" kavramının doğası hakkında süstantif bir belirlenimde bulunamayacağı gibi, belli bir doğruluk teorisini de baştan varsaymaz. Geleneksel tanım, Baç'ın düşündüğünün aksine, doğruluk teorileri karşısında tarafsızdır. Üçlü çözümlemeyi kabul eden bir felsefecinin tekabülîyet (correspondance) doğruluk teorisini değil de, örneğin uyumcu (coherence) doğruluk kuramını benimsemesinin önünde bir engel var mıdır?

saptanmasının aynı şey olmadığını ve hatta Baç'ın söz konusu bu ayrımı aslında göz ardı ettiğini öne sürüyor. Yani, yukarıdaki yanıtta göre, bilmek için yalnızca doğruluk koşulunun gerçekleşmiş olması gerekir, ayrıca öznenin bu koşulun gerçekleştiğini saptaması gerekmez. Ancak, öznenin eldeki bir önermenin doğru olduğunu "saptaması" bunu bilmesi mi demektir? Öyleyse öznenin bir önermeyi bilmesi için, o önermenin doğru olduğunu da bilmesi gerekmez. Fakat bu durumda, özne örneğin Dünya'nın yuvarlak olduğunu bilip, Dünya'nın yuvarlak olduğu önermesinin doğru olduğunu bilmeyebilir ki, bu pek de savunulabilir bir yaklaşım değildir.

Hoffmann, Almeder'in geleneksel çözülemeye karşı geliştirmiş olduğu benzer bir eleştiriye yanıt verebilmek için, eldeki bir önermenin doğru olması ile o önermenin doğru olup olmadığının saptanmasının aynı şey olmadığı gerçeğinin altını çiziyor. Fakat ne Almeder ne de Baç böylesi apaçık bir ayrımı "göz ardı" eder; çünkü onların geleneksel çözülemeye karşı yönelttiği eleştiri zaten bu ayrımı da esas alır. Dolayısıyla Hoffmann, sadece, zaten mevcut ama hiç de ihtilafı olmayan bir ayrıma dikkat çekmektedir. Ancak onların göz ardı ettiği ve benim de Hoffmann'dan aldığım fikir şudur: p'yi bilmek p'nin doğru olmasını *gerek* kılar ama p'nin doğru olması için p'nin doğru olduğunun ayrıca "saptanması" gerekmediği için, p'yi bilmek için p'nin doğru olduğunun da ayrıca *saptanması*, yani p'nin bilindiğinin ayrıca *bilinmesi* gerekli değildir. Çünkü doğruluk koşulunun sağlanması için doğruluk koşulunun sağlandığının ayrıca saptanması kesinlikle gerekli değildir. Nitekim "Dünya yuvarlaktır" önermesinin doğru olması için, bu önermenin doğru olduğunu saptamak gerekmediğinden, Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilinmesi Dünya'nın yuvarlak olduğunun doğru olduğunun da saptanmasını, yani Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilindiğinin ayrıca bilinmesini de gerektirmez. Fakat bu, "bir önermeyi bilmek için o önermenin doğru olduğunun da bilinmesi gerekmez" demek değildir. Öyleyse, eldeki itiraz, her şeyden önce, Baç'a verilen yanıt hatalı bir şekilde yorumlamaktadır.

Şöyle ki, yukarıdaki itiraz, "Z₁'in p'yi bilmesi doğruluk koşulunun sağlandığının saptanmasını değil, doğruluk koşulunun sağlanmış olmasını gerektirir" yanıtını, "bir önermeyi bilmek için o önermenin doğru olduğunun da bilinmesi gerekmez" şeklinde okumaktadır. Ama bu doğru değildir. Çünkü "Z₁'in p'yi bilmesi, doğruluk koşulunun sağlanmış olmasını gerektirir" iddiası ile "Z₁'in p'yi bilmesi demek, Z₁'in p'nin doğru olduğunu bilmesi demektir" iddiası birbirine eşdeğerdir. Dolayısıyla Baç'a verilen yanıt, yani p'yi bilmek için p'nin doğru olduğunun da ayrıca saptanmasının gerekli olmadığı savı şu anlama gelmez: Biri Dünya'nın yuvarlak olduğunu bilip, Dünya'nın yuvarlak olduğu önermesinin doğru olduğunu bilmeyebilir. Çünkü Dünya'nın yuvarlak olduğunu bilmek demek, Dünya'nın yuvarlak olduğunun doğru olduğunu bilmek demektir. Zaten tam da bu nedenledir ki

yanlış olan bir şey, örneğin “Dünya düzdür” önermesi bilinemez.¹¹ Fakat “Z₁’in p’yi bilmesi için, p’nin doğru olduğunun da ayrıca saptanması gerekli değildir” savı şu anlama gelir: Z₁’in p’yi bilmesi için, Z₁’in p’yi bildiğini bilmesi gerekmez. Yani birinin Dünya’nın yuvarlak olduğunu bilmesi için, Dünya’nın yuvarlak olduğunu bildiğini bilmesi gerekmez.¹² Oysa Baç, bilgi doğruluk koşulunun sağlanmasına ek olarak, doğruluk koşulunun sağlandığının da ayrıca saptanmasını gerektirir derken, aslında şu tartışmalı savı öne sürmektedir: Dünya’nın yuvarlak olduğunu bilmek, Dünya’nın yuvarlak olduğunu bildiğini bilmeyi de gerektirir. Fakat bilgi üzerindeki bu katı sınırlama, özellikle içselcilerin epistemik gerekçelendirme koşulu üzerinden savunduğu ama dışsalcıların açıkça reddettiği tartışmalı BB-tezidir. Hoffmann bunu açıkça dile getirmez ama “özne bildiğini bilmeksizin bilebilir” öncülü üzerinden Almeder’in eleştirisine itiraz eder ki, bu da açıkça BB-tezinin yanlış olduğu düşüncesine dayanır. Baç’ın görüşüne gerek BB-tezine karşı çıkmak suretiyle gerekse Baç’ın argümanın geçersiz olduğu gösterilerek itiraz edilebilir. Çünkü hem BB-tezi problemlidir hem de Baç’ın argümanı geçersizdir.¹³ Bu tümel evetleme önermesinin bileşenlerinden

¹¹ Goldman (1986: 42), bunu şöyle ifade eder: “To know a proposition p is to know that it is true”: “Bir p önermesini bilmek, p’nin doğru olduğunu bilmektir.” Bu, “doğruluk bilginin gerek koşuludur ya da p’yi bilmek için p önermesi doğru olmalıdır” demekten başka bir şey değildir. Ama bir p önermesini bilmek için, p’nin doğru olmasının yanında, yani doğruluk koşulunun sağlanmasına ek olarak, p’nin doğru olduğunun da ayrıca “saptanması” da—yani bilinmesi de—gerekir demek, p’yi bilmek için p’nin bilindiğinin de ayrıca bilinmesi gerekir demektir ki, asıl tartışmalı ve dolayısıyla savunulması güç olan budur.

¹² Bilginin, doğruluk koşulunun sağlanmasına ek olarak, bu koşulun sağlandığını ayrıca saptamayı ya da bilmeyi de gerektirdiğini kabul etsek bile, Baç’ın üçlü çözümlene hakkında öne sürdüğü “kritik” probleme bizzat doğruluk koşulu yol açmaz; çünkü doğruluk koşulunun sağlandığının ayrıca saptanması ya da bilinmesinin gerekliliği doğruluk koşulunun bir gerektirmesi değildir. BB-tezi olarak da adlandırılan böyle bir gerektirme, yukarıda da ifade edildiği gibi, aslında gerekçelendirme koşulunun bir sonucu olabilir. Her ne kadar üçlü çözümlene gerekçelendirme teorileri karşısında tarafsız olsa da, eğer tanımda yer alan gerekçelendirme koşulu içselci bir çizgide karakterize edilirse, işte o zaman doğruluk koşulunun sağlandığının ayrıca saptanması ya da bilinmesi gerekliliği gündeme gelebilir. Bu nedenle Baç’ın sözünü ettiği suni “kritik” probleme, doğruluk koşulundan ziyade, daha çok (içselci) gerekçelendirme koşulunun yol açtığı söylenebilir.

¹³ Çoğu dışsalcı, özellikle Hintikka ve bazı içselcilerin savunduğu BB-tezini (KK principle) etkili bir şekilde eleştirir. Timothy Williamson’ın *anti-luminosity* argümanı bunun son dönemdeki en önemli örneğidir. Geleneksel epistemoloji, zihinsel durumların (mental states), öznenin onlara ilişkin bilişsel farkındalığı bakımından, apaçık olduğunu varsayar. Nitekim Descartes için “*cogito*” böyle bir dolayimsız ve dolayısıyla yanılmaz bir farkındalığı ifade eder. Fakat Williamson’a (2000: 95-120) göre, bilmek, inanmak ve arzulamak gibi zihinsel durumlar, öznenin onlara erişimi bakımından apaçık (luminous) değildir. Çünkü bu tür zihinsel durumlar kademeli veya dereceli olarak kazanılır ya da kaybedilir; ama öznenin özellikle bu kademeli süreçleri birbirinden ayırt etme kapasitesi sınırlı olduğu için, özne, X gibi bir zihinsel

sadece birisinin doğru olduğunun gösterilmesi, Baç'ın eleştirisini etkisizleştirmek için yeterlidir. Hoffmann ilk bileşeni, yani BB-tezini reddederek geleneksel tanıma karşı yöneltilen böyle bir eleştiriye karşı çıktığı için, tartışmamızın geri kalan bölümünde, BB-tezinin yanlış olduğunun savunulmasından ziyade, Baç'ın argümanının geçersiz olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Tanım hakkındaki problemlili yaklaşımın yanı sıra, Baç'ın üçlü çözümlmeye karşı yönelttiği eleştirinin dayandığı argüman da problemlidir. Gerekleştirme ve doğruluk koşullarının birbirinden "normatif olarak ayrı" olduğu öncülünden, doğruluk koşulunun gerçekten sağlandığı "*kanıtsal çabalar yoluyla* gösterilmez" sonucunu türeten çıkarım geçersizdir. Baç, bu iki koşulun birbirinden "normatif olarak ayrı" olduğu iddiasını, onların birbirinden "bağımsız kavramsal işlevler üstlenmesi" olarak ele alır. Ancak bu koşulların birbirinden bağımsız kavramsal işlevler üstlenmesi, "bunlardan birinin sağlanmış olması diğerinin de sağlandığını göstermez" demekten başka bir şey değildir ki, bu da sadece, gerekçelendirme ve doğruluk koşullarının birbirinden mantıksal olarak bağımsız oldukları anlamına gelir. Fakat eğer bu doğruysa, o zaman Baç'ın argümanı geçerli değildir. Çünkü doğruluk ve gerekçelendirmenin birbirinden mantıksal olarak bağımsız olduğunu iddia eden öncül doğru iken, bu öncül üzerinden türetilen sonucun— yani, "doğruluk koşulunun sağlandığı *kanıtsal çabalar yoluyla* gösterilmez" iddiasının ya da "gerekçelendirme doğruluk koşulunun sağlandığı konusunda özneyi aydınlatamaz" savının— yanlış olma ihtimali vardır.

Bu iki koşulun birbirinden mantıksal olarak bağımsız olduklarını söylemek, onların birbirleriyle hiçbir şekilde bağlantılı olmadıkları anlamına gelmez. Şöyle ki, bilginin tanımlayanları (definiens) kapsamında doğruluk koşuluna da yer verilmesi ve doğruluk ile gerekçelendirme koşullarının birbirinden bağımsız roller üstlenmesi, gerekçelendirmenin bizi inançlarımızın doğruluğu hakkında aydınlatmasının ya da Z_1 'in p 'nin doğru olduğunu düşünmesinin önünde bir engel değildir. Z_1 'in inanç p hakkındaki gerekçesi, gerekçelendirmenin yanılabilir (fallible) olduğu kabulüyle de çelişmeden, doğruluk koşulunun gerçekleştiği ya da p 'nin doğru olduğu hususunda Z_1 'in inancını başarılı bir şekilde destekleyebilir. Ama bunun aksinin düşünülmesi, epistemik gerekçelendirmenin ayırt edici özelliğinin göz ardı edilmesi anlamına gelir. Epistemik gerekçelendirmeyi diğer gerekçelendirme türlerinden— prudential veya moral— ayıran en temel husus, epistemik gerekçelendirmenin, hangi çizgide ele alınırsa alınsın, ikiz epistemik telos olan *doğrunun elde edilmesi* ve *yanlıştan sakınılması* fikriyle

durum içinde olduğunu bilmeksizin X zihinsel durumu içerisinde olabilir. Bilgi de zihinsel bir durum olduğu için, özne p 'yi bildiğini bilmeksizin p 'yi bilebilir. O halde, BB prensibi yanlıştır.

olan kavramsal bağlantısıdır. Bilginin bu iki koşulunun bağımsız kavramsal roller üstlenmesi bu bağlantıyı kesmez.¹⁴ O halde, Baç'ın argümanı geçersizdir.

Ayrıca, inanç koşulunun da doğrulukla yakın bir bağlantısı söz konusudur. Öznenin p'ye inanması ile öznenin p'nin doğru olduğuna inanması eşleniktir. Bu bağlamda, Baç'ın makalesinin son bölümünde sorunun çözümüne yönelik önerisi, kısaca da olsa, irdelenmelidir. Baç'a göre, eğer doğruluk koşulunu tanımdan söküp atarsak, eldeki sorun çözülür. Bu öneriye itirazım şudur: Eğer önermesel bilginin tanımında doğruluk şartına ayrıca yer verilirse, aslında o zaman "önermesel bilgi" kavramı değil başka bir şey analiz edilmiş olur. Şöyle ki, "bilgi, olan üzerinedir (epi tō(i) onti)" düşüncesi üç farklı şekilde ele alınabilir. Buradaki "olan" kavramı ya (a) varlık veya (b) yüklem ya da (c) doğrular olarak yorumlanabilir. (a) ve (b)'nin, (c)'den farkı; (a) ve (b) bilginin *objesinin* ne olduğunu belirlerken, (c) ise obje analizi değil *içerik* (content) analizi yapar ve bilginin içeriğinin "doğrular" olması gerektiği yorumunu öne çıkarır. Üçlü çözümleme (c)'deki yaklaşımı benimser ki önermesel bilginin bazen "doğruların bilgisi" olarak da anılmasının nedeni budur. Dolayısıyla, önermesel bilgiyi tanımlarken gerekçelendirme ve inanç koşuluna yer verip doğruluk koşuluna yer vermemek düşünülemez; çünkü böyle bir durumda, gerekçelendirme ve inanç koşullarının işlevi de ortadan kalkar.

¹⁴ Bkz. Laurence Bonjour (1985: 8), Alvin Goldman (1986: 116-21) ve Paul Moser (1985: 4).

KAYNAKÇA

- Almeder, R. (1974) "Truth and Evidence", *The Philosophical Quarterly*, sayı: 24, 365-68.
- Baç, M. (2011) "Doğrunun Bilinmesi, Bilgiye İlişkin Yalın Doğrular: Eleştirel Bir İrdeleme", *Yeditepe'de Felsefe*, sayı: 10, 2-34.
- BonJour, L. (1985) *The Structure of Empirical Knowledge*, Cambridge: Harvard.
- Goldman, A. (1986) *Epistemology and Cognition*, Cambridge: Harvard.
- Hoffmann, W. E. (1975) "Almeder on Truth and Evidence", *The Philosophical Quarterly*, sayı: 25, 59-61.
- Kornblith, H. (1988) "How Internal Can You Get?", *Synthese*, sayı: 74, 313-27.
- Moser, P. (1985) *Empirical Justification*, Dordrecht: Reidel.
- O'Connor, D. J. and Carr, B. (1982) *Introduction to the Theory of Knowledge*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Radford, C. (1966) "Knowledge— by Examples," *Analysis*, sayı: 27, no: 1, 1-16.
- Sartwell, C. (1992) "Why Knowledge Is Merely True Belief", *The Journal of Philosophy*, sayı: 89 (4), 167-180.
- Spicer, F. (2008) "Are There Any Conceptual Truths About Knowledge?", *Proceedings of the Aristotelian Society* içinde, sayı: 108 (1), 43-60.
- Sungur, U. R. ve Er, M. (2010) "Bağdaşımçı Haklılaştırım Kuramlarında Gözlem Sorunu", *Bilgi Felsefesi* içinde, ed. Betül Çotuksöken ve Ahu Tunçel, İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Unger, P. (1986) "The Cone Model of Knowledge", *Philosophical Topics*, sayı: 14 (1), 125- 27.
- Williamson, T. (2000) *Knowledge and Its Limits*, Oxford: Oxford University Press.